

Անչափահասների գործերով արդարադատության իրականացման ՄԱԿ-ի նվազագույն ստանդարտ կանոններ (Պեկինյան կանոններ). մեկնաբանություններով (United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice ("The Beijing Rules", with commentaries)

Հաստատվել են ՄԱԿ-ի Գլխավոր Ասամբլեայի 1985թ. նոյեմբերի 29-ի թիվ 40/33 բանաձևով

Գլխավոր Ասամբլեան՝

նկատի առնելով Մարդու իրավունքների համընդհանուր հռչակագիրը, Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին միջազգային դաշնագիրը, Տնտեսական, սոցիալական և մշակութային իրավունքների մասին միջազգային դաշնագիրը, ինչպես նաև մարդու իրավունքների վերաբերյալ միջազգային այլ փաստաթղթեր, որոնք առնչվում են երիտասարդների իրավունքներին,

նկատի առնելով նաև, որ 1985 թվականը հայտարարված է «Երիտասարդության միջազգային տարի՝ մասնակցություն, զարգացում, խաղաղություն», և որ միջազգային հանրությունը զգալի ուշադրություն է դարձնում երիտասարդների իրավունքների պաշտպանությանը և դրանց իրականացմանը նպաստելու հարցերին, ինչի մասին վկայում է այն կարևորությունը, որ տրվում է Երեխայի իրավունքների մասին հռչակագրին,

վկայակոչելով Միավորված ազգերի կազմակերպության՝ հանցագործությունների կանխարգելման և իրավախախտների նկատմամբ վերաբերմունքի հարցերով վեցերորդ կոնգրեսի ընդունած թիվ 4 բանաձևը, որով կոչ է արվում մշակել անչափահասների գործերով արդարադատության իրականացման և անչափահասների խնամքի նվազագույն ստանդարտ կանոններ, որոնք կարող են նմուշ հանդիսանալ անդամ երկրների համար,

վկայակոչելով նաև Տնտեսական և սոցիալական խորհրդի 1984 թվականի մայիսի 25-ի թիվ 1984/153 որոշումը, որով կանոնների նախագիծը Միավորված ազգերի կազմակերպության՝ 1985 թվականի օգոստոսի 26-ից սեպտեմբերի 6-ը Միլանում (Իտալիա) կայացած հանցագործությունների կանխարգելման և իրավախախտների նկատմամբ վերաբերմունքի հարցերով յոթերորդ կոնգրեսին էր ներկայացվել 1984 թվականի մայիսի 14-18-ը Պեկինում կայացած միջտարածաշրջանային նախապատրաստական խորհրդակցության միջոցով,

ընդունելով, որ մարդկային անհատի զարգացման վաղ փուլում գտնվելու կապակցությամբ երիտասարդները կարիք ունեն առանձնակի հոգատարության և օգնության՝ ֆիզիկական, հոգևոր ու սոցիալական զարգացման հարցերում, ինչպես նաև իրավական պաշտպանության՝ խաղաղության, ազատության, արժանապատվության և անվտանգության պայմաններում,

համարելով, որ գոյություն ունեցող ներպետական օրենսդրությունը, քաղաքականությունն ու պրակտիկան կարող են վերանայման ու փոփոխման կարիք ունենալ՝ հաշվի առնելով սույն կանոններում ներառված ստանդարտները,

այնուհետ համարելով, որ թեև նման ստանդարտերը կարող են դժվար իրականանալի թվալ ներկայիս սոցիալական, տնտեսական, մշակութային, քաղաքական և իրավական պայմաններում, դրանք, այդուհանդերձ, նախատեսված են որպես քաղաքականության նվազագույն ծրագիր՝

1. երախտագիտությամբ է հիշատակում Անչափահասների գործերով արդարադատության իրականացման Միավորված ազգերի կազմակերպության նվազագույն ստանդարտ կանոնների նախապատրաստման ուղղությամբ Հանցագործությունների կանխարգելման և դրանց դեմ պայքարի կոմիտեի, Գլխավոր քարտուղարի, Հանցագործությունների կանխարգելման և իրավախախտների նկատմամբ վերաբերմունքի հարցերով Միավորված ազգերի կազմակերպության Ասիայի և Հեռավոր Արևելքի ինստիտուտի և Միավորված ազգերի կազմակերպության այլ հաստատությունների կատարած աշխատանքը.

2. երախտագիտությամբ ի գիտություն է ընդունում անչափահասների գործերով արդարադատության իրականացման Միավորված ազգերի կազմակերպության նվազագույն ստանդարտ կանոնների նախագծի մասին Գլխավոր քարտուղարի զեկույցը.

3. հավանություն է տալիս կանոնների տեքստի մշակումն ավարտելու նպատակով Պեկինում անցկացված միջտարածաշրջանային նախապատրաստական խորհրդակցության արդյունքներին, որոնք քննարկման և վերջնական որոշում կայացնելու նպատակով ներկայացվել են Միավորված ազգերի կազմակերպության՝ հանցագործությունների կանխարգելման և իրավախախտների նկատմամբ վերաբերմունքի հարցերով յոթերորդ կոնգրեսին.

4. հաստատում է Անչափահասների գործերով արդարադատության իրականացման Միավորված ազգերի կազմակերպության նվազագույն ստանդարտ կանոնները, որոնք առաջարկվել են յոթերորդ Կոնգրեսի կողմից և շարադրված են սույն բանաձևի հավելվածում, և հավանություն է տալիս յոթերորդ Կոնգրեսի առաջարկությանն առ այն, որ կանոնները կոչվեն «Պեկինյան կանոններ».

5. առաջարկում է անդամ երկրներին՝ անհրաժեշտության դեպքում իրենց ներպետական օրենսդրությունը, քաղաքականությունն ու պրակտիկան համապատասխանեցնել Պեկինյան կանոններին, հատկապես անչափահասների գործերով արդարադատության իրականացմանը ներգրավված անձնակազմ ուսուցանելիս, և Կանոնները ներկայացնել համապատասխան մարմինների և լայն հասարակության ուշադրությանը.

6. կոչ է անում Հանցագործությունների կանխարգելման և դրանց դեմ պայքարի հարցերով կոմիտեին՝ Միավորված ազգերի կազմակերպության՝ հանցագործությունների կանխարգելման և իրավախախտների նկատմամբ վերաբերմունքի հաստատությունների օժանդակությամբ մշակել Պեկինյան կանոնների արդյունավետ իրականացման միջոցներ.

7. առաջարկում է անդամ երկրներին՝ Գլխավոր քարտուղարին իրազեկել Պեկինյան կանոնների իրականացման ընթացքի մասին և ձեռք բերած արդյունքների մասին պարբերական հաշվատվություններ ներկայացնել Հանցագործությունների կանխարգելման և դրանց դեմ պայքարի կոմիտեին.

8. խնդրում է անդամ երկրներին և Գլխավոր քարտուղարին՝ ուսումնասիրություն կատարել և մշակել տվյալների շտեմարան անչափահասների գործերով արդարադատության իրականացման արդյունավետ քաղաքականության ու պրակտիկայի վերաբերյալ.

9. խնդրում է Գլխավոր քարտուղարին և անդամ երկրներին՝ ապահովել Պեկինյան կանոնների տեքստի հնարավորինս լայն տարածումը Միավորված ազգերի կազմակերպության բոլոր պաշտոնական լեզուներով, այդ թվում՝ աշխուժացնել տեղեկատվական գործունեությունն անչափահասների գործերով արդարադատության բնագավառում.

10. խնդրում է Գլխավոր քարտուղարին՝ մշակել Պեկինյան կանոնների իրականացման փորձնական ծրագրեր.

11. խնդրում է Գլխավոր քարտուղարին և անդամ երկրներին՝ տրամադրել Պեկինյան կանոնների հաջող իրականացումն ապահովելու համար անհրաժեշտ միջոցներ, մասնավորապես՝ կադրեր հավաքագրելու և ուսուցանելու, աշխատակիցներ փոխանակելու, հետազոտություններ իրականացնելու և գնահատելու, ինչպես նաև փակ հաստատություններում պահելու նոր այլընտրանքների մշակման բնագավառներում.

12. խնդրում է Միավորված ազգերի կազմակերպության՝ հանցագործությունների կանխարգելման և իրավախախտների նկատմամբ վերաբերմունքի հարցերով ութերորդ կոնգրեսին՝ որպես անչափահասների գործերով արդարադատության ոլորտի օրակարգի առանձին տարր՝ քննության առնել Պեկինյան կանոնների և սույն բանաձևում շարադրված հանձնարարականների իրականացման գործում արձանագրված առաջընթացը.

13. կոչ է անում Միավորված ազգերի կազմակերպության համակարգի բոլոր համապատասխան մարմիններին, մասնավորապես՝ տարածաշրջանային հանձնաժողովներին և մասնագիտացված գործակալություններին, հանցագործությունների կանխարգելման և իրավախախտների նկատմամբ վերաբերմունքի հարցերով զբաղվող հաստատություններին, այլ միջկառավարական և ոչ կառավարական կազմակերպություններին՝ համագործակցել Քարտուղարության հետ և ձեռնարկել անհրաժեշտ միջոցներ՝ իրենց մասնագիտական իրավասության համապատասխան բնագավառներում Պեկինյան կանոններով սահմանված սկզբունքների իրականացման նպատակով համաձայնեցված ու մշտական գործողություններ ապահովելու համար:

96-րդ լիագումար նիստ

29 նոյեմբերի, 1985 թվական

Հավելված

Անչափահասների գործերով արդարադատության իրականացման Միավորված ազգերի կազմակերպության նվազագույն ստանդարտ կանոնները («Պեկինյան կանոններ»)

Առաջին բաժին. Ընդհանուր սկզբունքներ

1. Հիմնական նպատակները

1.1. Անդամ երկրները իրենց համապատասխան ընդհանուր շահերից ելնելով՝ պետք է ձգտեն նպաստել անչափահասի և նրա ընտանիքի բարեկեցությանը:

1.2. Անդամ երկրները պետք է ձգտեն ստեղծել այնպիսի պայմաններ, որոնք անչափահասի համար համայնքում բովանդակալից կյանք ապահովելու հնարավորություն կտան, ինչը կխթանի հանցագործություններից և իրավախախտումներից առավելագույնս զերծ անձնական զարգացման և կրթության գործընթացը կյանքի այնպիսի փուլում, երբ տղան կամ աղջիկը առավել հակված են իրավախախտ վարքագծի:

1.3. Բավարար ուշադրություն պետք է դարձնել դրական միջոցների հնարավոր բոլոր աղբյուրներին, այդ թվում՝ ընտանիքին, կամավորներին և համայնքային այլ խմբերին, ինչպես նաև դպրոցներին, համայնքային այլ հաստատություններին, որոնց նպատակը դեռահասի բարեկեցությանն օժանդակելն է, և դրանով իսկ՝ օրենքով նախատեսված միջամտության անհրաժեշտությունը նվազագույնի հասցնելը, ինչպես նաև՝ օրենքի հետ խնդիրներ ունեցող անչափահասի նկատմամբ վերաբերմունքն արդյունավետ, արդարացի և մարդասիրական դարձնելը:

1.4. Անչափահասների գործերով արդարադատությունը պետք է յուրաքանչյուր երկրի ազգային զարգացման գործընթացի անքակտելի բաղադրիչը լինի՝ բոլոր անչափահասների համար համակողմանի սոցիալական արդարության շրջանակներում՝ դրանով միաժամանակ նպաստելով երիտասարդների պաշտպանությանը և հասարակության մեջ անդորր ու կարգուկանոն պահպանելուն:

1.5. Սույն կանոնները պետք է իրագործվեն յուրաքանչյուր անդամ երկրում գերակայող տնտեսական, սոցիալական և մշակութային պայմանների համատեքստում:

1.6. Անհրաժեշտ է պարբերաբար կատարելագործել ու համակարգել անչափահասների գործերով արդարադատության ծառայությունները՝ այդ ծառայությունների անձնակազմի որակավորումը, այդ թվում՝ նրանց կողմից կիրառվող մեթոդները, մոտեցումները և վերաբերմունքը անհրաժեշտ մակարդակի բարձրացնելու ու պահպանելու նպատակով:

Մեկնաբանություն

Այս ընդգրկուն հիմնական նպատակները վերաբերում են համապարփակ սոցիալական քաղաքականությանը՝ ընդհանուր առմամբ, և ուղղված են անչափահասների բարեկեցությունն առավելագույնս խթանելուն. դա նվազագույնի կհասցնի անչափահասների գործերով արդարադատության համակարգի կողմից միջամտությունների անհրաժեշտությունը, ինչն էլ իր հերթին կնվազեցնի ցանկացած միջամտության վնասակար ազդեցությունը: Երիտասարդների նկատմամբ նման միջոցառումները հանցավոր գործունեության սկզբից ևեթ կիրառելը հիմնական քաղաքական նախադրյալներն են սույն կանոնների կիրառման անհրաժեշտությունը վերացնելու ուղղությամբ:

1.1-1.3 կանոններով ընդգծվում է անչափահասների վերաբերյալ հիմնարար սոցիալական քաղաքականության կարևոր նշանակությունը, մասնավորապես՝ անչափահասների կողմից կատարվող հանցագործությունների և իրավախախտումների կանխման գործում: 1.4 կանոնով անչափահասների գործերով արդարադատությունը սահմանվում է որպես սոցիալական արդարության համակարգի բաղադրիչ, իսկ 1.6-ով ընդգծվում է անչափահասների գործերով արդարադատության համակարգի անընդհատ կատարելագործման անհրաժեշտությունը՝ մինևսույն ժամանակ աչքաթող չանելով անչափահասների վերաբերյալ առաջադեմ սոցիալական քաղաքականության մշակումը և

նկատի առնելով այդ համակարգի անձնակազմի կողմից մատուցվող ծառայությունների անընդհատ կատարելագործման անհրաժեշտությունը:

1.5 կանոնի նպատակն է՝ արտացոլել անդամ երկրներում առկա պայմանները, որոնք պայմանավորում են այս կամ այն կանոնի կիրառման ձևերը և որոնք տարբերվում են այլ երկրներում կիրառվող ձևերից:

2. Կանոնների կիրառման ոլորտը և գործածված սահմանումները

2.1. Հետևյալ նվազագույն ստանդարտ կանոններն անչափահասների նկատմամբ կիրառվում են անաչառ՝ առանց ռասայի, մաշկի գույնի, սեռի, լեզվի, կրոնի, քաղաքական կամ այլ հայացքների, ազգային կամ սոցիալական ծագման, գույքային, գույքային կամ այլ դրության վրա հիմնված խտրականության:

2.2. Անդամ երկրները, իրենց իրավական համակարգերին և հայեցակարգերին համապատասխան, սույն կանոնների իմաստով կիրառում են հետևյալ սահմանումները.

ա) անչափահաս է համարվում այն երեխան կամ երիտասարդը, ով տվյալ իրավական համակարգի շրջանակներում իրավախախտման համար կարող է պատասխանատվության ենթարկվել՝ չափահասի նկատմամբ կիրառվող պատասխանատվությունից տարբեր ձևով,

բ) իրավախախտում է համարվում տվյալ իրավական համակարգի շրջանակներում օրենքով պատժելի յուրաքանչյուր արարք (գործողություն կամ անգործություն),

գ) անչափահաս իրավախախտ է համարվում այն երեխան կամ երիտասարդը, ով կասկածվում կամ մեղադրվում է իրավախախտում կատարելու մեջ կամ կատարել է նման իրավախախտում:

2.3. Պետք է ջանքեր գործադրել՝ յուրաքանչյուր ներպետական իրավական համակարգի շրջանակներում այնպիսի օրենքներ, կանոններ և դրույթներ ընդունելու ուղղությամբ, որոնք հատկապես կվերաբերեն անչափահաս իրավախախտներին, անչափահասների գործերով արդարադատության իրականացման իրավասություն ունեցող հաստատություններին ու մարմիններին, և որոնք կոչված են.

ա) բավարարելու անչափահաս իրավախախտների զանազան պահանջումները՝ միաժամանակ պաշտպանելով նրանց հիմնական իրավունքները,

բ) բավարարելու հասարակության պահանջները,

գ) անշեղորեն և անաչառ կենսագործելու սույն կանոնները:

Մեկնաբանություն

Նվազագույն ստանդարտ կանոնները միտումնավոր այնպես են ձևակերպված, որպեսզի հնարավոր լինի դրանք կիրառել իրավական տարբեր համակարգերում՝ միաժամանակ սահմանելով անչափահաս իրավախախտի հետ վարվելաձևի որոշ նվազագույն ստանդարտներ, որոնք հնարավոր կլինի կիրառել «անչափահաս» բառի ցանկացած մեկնաբանության և անչափահաս իրավախախտների հետ աշխատող ցանկացած համակարգի պայմաններում:

Կանոնները մշտապես պետք է կիրառվեն անաչառ և առանց որևէ խտրականության:

Այդ նպատակով թիվ 2.1 կանոնով ընդգծվում է կանոնների անաչառ և առանց որևէ խտրականության կիրառման կարևորությունը: Այդ կանոնը հաջորդում է Երեխայի իրավունքների մասին կոնվենցիայի 2-րդ սկզբունքի ձևակերպմանը:

2.2 կանոնով սահմանվում են «անչափահաս» և «իրավախախտում» հասկացությունները՝ որպես սույն նվազագույն ստանդարտ կանոնների հիմնական մեխը հանդիսացող «անչափահաս իրավախախտ» հասկացության բաղադրիչներ (տես նաև 3 և 4 կանոնները): Հարկ է նշել, որ տարիքային շեմը բացառապես կախված կլինի տվյալ իրավական համակարգից՝ դրանով իսկ լիովին հաշվի նստելով անդամ երկրների տնտեսական, սոցիալական, մշակութային և իրավական համակարգերի հետ: Դրանով «անչափահաս» հասկացության համար տարիքային լայն միջակայք է սահմանվում՝ 7-ից մինչև 18 տարեկան կամ ավելի: Այդ միջակայքն անխուսափելի է՝ նկատի առնելով ներպետական իրավական համակարգերի բազմազանությունը, մանավանդ, որ դրանով սույն նվազագույն ստանդարտ կանոնների նշանակությունը չի նվազում:

Թիվ 2.3 կանոնում խոսվում է սույն նվազագույն ստանդարտ կանոնները թե՛ իրավական և թե՛ գործնական տեսակետից լավագույնս կյանքի կոչելուն ուղղված ներպետական հատուկ օրենսդրություն մշակելու անհրաժեշտության մասին:

3. Կանոնների կիրառման ոլորտի ընդլայնումը

3.1. Կանոնների համապատասխան դրույթները կիրառվում են ոչ միայն անչափահաս իրավախախտների, այլև այն անչափահասների նկատմամբ, ովքեր կարող են քրեական հետապնդման ենթարկվել այնպիսի արարքի համար, որը չափահասի կողմից կատարվելու դեպքում պատժելի չէ:

3.2. Հարկավոր է ջանք գործադրել կանոններում շարադրված սկզբունքները բոլոր այն անչափահասների վրա տարածելու ուղղությամբ, ում նկատմամբ սոցիալական ապահովության և խնամակալության միջոցառումներ են ձեռնարկվել:

3.3. Հարկավոր է ջանք գործադրել կանոններում շարադրված սկզբունքները նաև չափահաս երիտասարդ իրավախախտների վրա տարածելու համար:

Մեկնաբանություն

3-րդ կանոնն անչափահասների գործերով արդարադատության նվազագույն ստանդարտ կանոններով իրականացվող պաշտպանությունը տարածում է նաև հետևյալ դեպքերի վրա.

ա) ներպետական տարբեր իրավական համակարգերով նախատեսված, այսպես կոչված՝ «կարգավիճակով պայմանավորված իրավախախտումներ», երբ անչափահասների դեպքում արարքն իրավախախտում համարելն առավել հավանական է, քան մեծահասակների պարագայում (օրինակ՝ դասերից խուսափելը, դպրոցում և ընտանիքում վատ վարք դրսևորելը, հասարակական վայրերում անսթափ վիճակում հայտնվելը և այլն) (3.1 կանոն),

բ) անչափահասների սոցիալական ապահովության և խնամքի ընթացակարգեր (3.2 կանոն),

գ) չափահաս երիտասարդ իրավախախտների վերաբերյալ ընթացակարգեր՝ կախված, անշուշտ, տվյալ տարիքային շեմից (3.3 կանոն):

Հիշյալ երեք դեպքերի վրա կանոնների տարածումը, կարծեք թե, արդարացված է: 3.1 կանոնը նվազագույն երաշխիքներ է նախատեսում այդ բնագավառներում, իսկ 3.2 կանոնը դիտվում է

որպես օրենքի հետ խնդիրներ ունեցող բոլոր անչափահասների համար առավել արդար, իրավահավասար և մարդասեր արդարադատության ուղղությամբ կատարվելիք ցանկալի քայլ:

4. Քրեական պատասխանատվության տարիքը

4.1. Այն իրավական համակարգերում, ուր ընդունված է «անչափահասների քրեական պատասխանատվության տարիք» հասկացությունը, այդպիսի տարիքի ստորին շեմը չպետք է խիստ ցածր լինի՝ հաշվի առնելով հուզական, հոգեկան և մտավոր հասունության գործոնները:

Մեկնաբանություն

Քրեական պատասխանատվության նվազագույն տարիքը տարբեր համակարգերում տարբեր է՝ կախված պատմական և մշակութային առանձնահատկություններից: Արդիական մոտեցումը ենթադրում է, որ անհրաժեշտ է պարզել երեխայի՝ քրեական պատասխանատվության բարոյահոգեբանական բաղադրիչները կրելու ընդունակությունը, այսինքն՝ այն, թե որքանով է անչափահասն ի վիճակի պատասխանատվություն կրել իր՝ ըստ էության հակահասարակական վարքագծի համար՝ ելնելով նրա անհատական ընկալումից և գիտակցումից: Քրեական պատասխանատվության չափազանց ցածր տարիքային շեմ սահմանելու կամ նման շեմ չսահմանելու դեպքում պատասխանատվության գաղափարը կորցնում է իմաստը: Ընդհանրապես, սերտ առնչություն կա իրավախախտման կամ հանցավոր վարքագծի համար պատասխանատվության և, անշուշտ, սոցիալական իրավունքների ու պարտականությունների միջև (ինչպիսիք են՝ ընտանեկան դրությունը, քաղաքացիական գործունակությունը և այլն):

Ուստի, հարկավոր է ջանքեր գործադրել տարիքային ողջամիտ, միջազգայնորեն ընդունված նվազագույն շեմ որոշելու համար:

5. Անչափահասների գործերով արդարադատության նպատակները

5.1. Անչափահասների գործերով արդարադատության համակարգը պետք է հատկապես կարևորի անչափահասի բարեկեցությունը և ապահովի, որպեսզի անչափահաս իրավախախտների նկատմամբ կիրառվող ցանկացած միջոց միշտ համարժեք լինի թե՛ իրավախախտների առանձնահատկություններին և թե՛ իրավախախտման հանգամանքներին:

Մեկնաբանություն

5-րդ կանոնում արտացոլված են անչափահասների գործերով արդարադատություն իրականացնելու առավել կարևոր նպատակները: Առաջին նպատակը անչափահասի բարեկեցությանը նպաստելն է: Դա գլխավոր նպատակն է իրավական այն համակարգերում, որոնցում անչափահաս իրավախախտների գործերով զբաղվում են ընտանեկան գործերով դատարանները կամ վարչական մարմինները, սակայն անչափահասների բարեկեցությանը պետք է ձգտեն նաև այն համակարգերը, որոնք առաջնորդվում են քրեական դատարանի մոդելով՝ նպաստելով բացառապես պատժիչ միջոցներին դիմելու պրակտիկայից խուսափելուն (տես նաև 14 կանոնը):

Երկրորդ նպատակը «համարժեքության սկզբունքի» պահպանումն է: Այս սկզբունքը հայտնի է որպես պատժամիջոցների կիրառումը զպակելու միջոց, որը հիմնականում արտահայտվում է

արարքին համարժեք հատուցման սկզբունքով՝ ելնելով իրավախախտման ծանրությունից: Երիտասարդ իրավախախտների արարքների նկատմամբ արձագանքը պետք է հիմնվի ոչ միայն իրավախախտման ծանրության, այլև անձի առանձնահատկությունների վրա: Իրավախախտի անձնական հանգամանքները (օրինակ՝ սոցիալական կարգավիճակը, ընտանեկան դրությունը, իրավախախտմամբ պատճառված վնասը և այլ՝ իրավախախտի անձի հետ կապված գործոններ) պետք է ազդեն արձագանքի համարժեքության վրա (օրինակ՝ հարկավոր է ուշադրություն դարձնել իրավախախտի կողմից գոհին պատճառված վնասը փոխհատուցելու ցանկությանը, արդյունավետ և օգտակար կյանք վարելու կամքի առկայությանը):

Կարող են լինել դեպքեր, երբ երիտասարդ իրավախախտի բարեկեցության ապահովմանն ուղղված պատասխան գործողությունները դուրս կգան անհրաժեշտության սահմաններից և դրանով վնաս կպատճառեն տվյալ երիտասարդի հիմնական իրավունքներին, ինչը պատահում է անչափահասների գործերով արդարադատության որոշ համակարգերում: Նման դեպքերում ևս պետք է ապահովել արձագանքի համարժեքություն թե՛ իրավախախտման ու իրավախախտի և թե՛ տուժողի հետ կապված հանգամանքներին:

5-րդ կանոնը, ըստ էության, կոչ է անում անչափահասի կողմից կատարված այս կամ այն իրավախախտման կամ հանցագործության դեպքում, ոչ ավել, ոչ պակաս՝ արդարացի պատասխան գործողություններ ձեռնարկել: Այս կանոնում ի մի բերված հարցերը կարող են օգնել խթանել զարգացումը երկու հարցում. նորարարական պատասխան գործողությունները նույնքան ցանկալի են, որքան անչափահասների սոցիալական հսկողության ցանցի չարդարացված ընդլայնման դեմ ուղղված նախազգուշական միջոցները:

6. Հայեցողական լիազորությունների ծավալը

6. Հայեցողության շրջանակը

6.1. Նկատի առնելով անչափահասների զանազան հատուկ պահանջմունքները, ինչպես նաև՝ առկա միջոցների բազմազանությունը, գործի քննության բոլոր փուլերում և արդարադատության իրականացման տարբեր մակարդակներում, այդ թվում՝ նախաքննության, դատաքննության, դատավճռի կայացման և կատարման փուլերում անհրաժեշտ է հայեցողական լիազորությունների համապատասխան շրջանակ նախատեսել:

6.2. Դրա հետ մեկտեղ, հարկավոր է ջանքեր գործադրել հայեցողական լիազորությունների իրականացման բոլոր փուլերում և մակարդակներում համապատասխան հաշվետվականություն ապահովելու համար:

6.3. Հայեցողական լիազորություններ կիրառող անձինք պետք է անհրաժեշտ որակավորում ունենան կամ վերապատրաստում անցնեն՝ այդ հայեցողությունն իրենց գործառույթներին և լիազորություններին համապատասխան ողջամտորեն կիրառելու համար:

Մեկնաբանություն

6.1, 6.2, 6.3 կանոնները մեկտեղում են անչափահասների նկատմամբ արդյունավետ, արդարացի և մարդասիրական արդարադատության իրագործման մի շարք կարևոր բաղադրիչներ. գործի քննության բոլոր նշանակալի փուլերում հայեցողական լիազորության իրականացումը թույլատրելու անհրաժեշտությունը, որպեսզի որոշում կայացնողները կարողանան տվյալ գործին առավել համարժեք գործողություններ ձեռնարկել, ինչպես նաև՝

հայեցողական լիազորությունների չարաշահումները կանխելու և երիտասարդ իրավախախտի իրավունքները երաշխավորելու նպատակով ստուգումներ և շտկումներ կատարելու անհրաժեշտությունը: Հաշվետվականությունը և պրոֆեսիոնալիզմը չափից ավելի լայն հայեցողական լիազորությունները զսպելու լավագույն միջոցն են: Ուստի, մասնագիտական որակները և վերապատրաստումն այստեղ հիշատակվում են որպես անչափահաս իրավախախտների նկատմամբ հայեցողությունը ողջամտորեն իրացնելու արժեքավոր եղանակներ (տես նաև 1.6 և 2.2 կանոնները): Այս համատեքստում ընդգծվում է հայեցողական լիազորությունների կիրառման, գործի վերանայման, բողոքարկման և որոշումների վերահսկման և հաշվետվականության այլ համակարգերի ձևավորման վերաբերյալ ուղենիշներ մշակելու կարևորությունը: Նման մեխանիզմներն այստեղ նկարագրված չեն, քանզի հեշտ չէ դրանք միջազգային նվազագույն ստանդարտ կանոններում արտացոլելը՝ պայմանավորված արդարադատության համակարգերում առկա տարբերությունները հաշվի առնելու անհնարինությամբ:

7. Անչափահասների իրավունքները

7.1. Դատավարական հիմնական երաշխիքները, ինչպիսիք են՝ անմեղության կանխավարկածը, առաջադրված մեղադրանքի մասին ծանուցվելու իրավունքը, ցուցմունք տալուց հրաժարվելու իրավունքը, ծնողների կամ խնամակալի ներկայության իրավունքը, վկաների հետ առերեսման և նրանց խաչաձև հարցաքննության իրավունքը, վերադաս մարմիններին բողոքարկելու իրավունքը, պետք է երաշխավորված լինեն գործի քննության բոլոր փուլերում:

Մեկնաբանություն

7.1. Կանոնում ընդգծված են մի շարք կարևոր հարցեր, որոնք արդար ու անկողմնակալ դատաքննության էական տարրեր են և միջազգայնորեն ճանաչված են մարդու իրավունքների վերաբերյալ միջազգային փաստաթղթերով (տես նաև 14-րդ կանոնը): Անմեղության կանխավարկած, օրինակ, զետեղված է նաև Մարդու իրավունքների համընդհանուր հռչակագրի 11-րդ հոդվածում և Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին միջազգային դաշնագրի 14.2 հոդվածում:

Սույն նվազագույն ստանդարտ կանոնների 14-րդ և դրան հաջորդող կանոններում մանրամասն ներկայացված են այն հարցերը, որոնք կարևոր են անչափահասների վերաբերյալ գործերի քննության առումով, մասնավորապես՝ 7.1 կանոնն ընդհանուր առմամբ հաստատում է առավել հիմնական դատավարական երաշխիքները:

8. Անձեռնմխելիության ապահովումը

8.1. Անչափահասի անձեռնմխելիության իրավունքը պետք է հարգել բոլոր փուլերում՝ անհարկի հրապարակայնության կամ անվանարկելու արդյունքում նրանց վնաս պատճառելուց խուսափելու համար:

8.2. Որպես սկզբունք, չպետք է հրապարակվի անչափահասի ինքնությունն ի հայտ բերող որևէ տեղեկատվություն:

Մեկնաբանություն

8-րդ կանոնում ընդգծվում է անչափահասի անձեռնմխելիության իրավունքի պաշտպանության կարևորությունը: Երիտասարդությունը հատկապես խոցելի է

անվանարկման առումով: Անչափահասների անվանարկման վերաբերյալ կատարված քրեաբանական հետազոտությունների արդյունքները վկայում են երիտասարդների նկատմամբ անընդհատ օգտագործվող «իրավախախտ» կամ «հանցագործ» եզրույթների վնասակար (տարբեր առումներով) ազդեցության մասին:

8-րդ կանոնում ընդգծվում է նաև անչափահասներին նրանց գործերի մասին զանգվածային լրատվության միջոցներով տեղեկություններ (օրինակ՝ կասկածյալ կամ դատապարտյալների անունները) տարածելու բացասական ազդեցությունից պաշտպանելու կարևորությունը: Անձի շահերը հարկավոր է պաշտպանել ու երաշխավորել առնվազն սկզբունքների մակարդակով (8-րդ կանոնի ընդհանուր դրույթները մանրամասնված են 21-րդ կանոնում):

9. Վերապահում

9.1. Սույն կանոններում ոչինչ չպետք է մեկնաբանվի որպես ՄԱԿ-ի կողմից ընդունված Բանտարկյալների նկատմամբ վերաբերմունքի նվազագույն ստանդարտ կանոնների և միջազգային հանրության կողմից ընդունված և երիտասարդ անձանց խնամքին ու պաշտպանությանը վերաբերող այլ փաստաթղթերի և ստանդարտների բացառում:

Մեկնաբանություն

9-րդ կանոնը նախատեսված է սույն կանոնների մեկնաբանման կամ կենսագործման ընթացքում թյուրըմբռնումները բացառելու համար՝ համաձայն մարդու իրավունքների ոլորտում առկա և սպասվող համապատասխան միջազգային փաստաթղթերում և ստանդարտներում սահմանված սկզբունքների, ինչպիսիք են՝ Մարդու իրավունքների համընդհանուր հռչակագիրը, Տնտեսական, սոցիալական և մշակութային իրավունքների մասին միջազգային դաշնագիրը, Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին միջազգային դաշնագիրը, Երեխայի իրավունքների մասին հռչակագիրը և Երեխայի իրավունքների մասին կոնվենցիայի նախագիծը: Պետք է նկատի ունենալ, որ սույն կանոնների կիրառումը կասկածի տակ չի դնում միջազգային որևէ նման փաստաթղթի կիրառումը, որը կարող է առավել լայն կիրառում ունեցող դրույթներ պարունակել (տես նաև 27 կանոնը):

Երկրորդ մաս. Նախաքննություն և քրեական հետապնդում

10. Սկզբնական շփում

10.1. Անչափահասի ձերբակալման ժամանակ նրա ծնողները կամ խնամակալը պետք է անհապաղ տեղյակ պահվեն, իսկ եթե անհապաղ հնարավոր չէ՝ ծնողները կամ խնամակալը կարող են ծանուցվել ավելի ուշ, սակայն հնարավորինս սեղմ ժամկետում:

10.2. Դատավորը կամ այլ իրավասու պաշտոնական անձը կամ մարմինը պետք է անհապաղ քննարկեն ազատման հարցը:

10.3. Իրավապահ մարմինների և անչափահաս իրավախախտի միջև շփումը պետք է իրականացվի անչափահասի իրավական կարգավիճակը հաշվի առնելու, անչափահասի բարեկեցությանը նպաստելու և նրան վնաս պատճառելուց խուսափելու պայմանով՝ պատշաճ ուշադրություն դարձնելով գործի հանգամանքներին:

Մեկնաբանություն

10.1 կանոնն ըստ էության ներառված է Բանտարկյալների նկատմամբ վերաբերմունքի նվազագույն ստանդարտների 92-րդ կանոնում:

Ազատման հարցը (10.2 կանոն) անհապաղ պետք է քննարկվի դատավորի կամ իրավասու այլ անձի կողմից: Խոսքը գնում է ցանկացած անձի կամ հաստատության մասին, բառի լայն իմաստով, ներառյալ՝ համայնքային խորհուրդները կամ ոստիկանական մարմինները, որոնք օժտված են բանտարկյալին ազատ արձակելու իրավասությամբ (տես նաև Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին միջազգային դաշնագրի և 9-րդ հոդվածի 3-րդ պարբերությունը):

10.3 կանոնը վերաբերում է անչափահասի կողմից հանցագործություն կատարելու դեպքում կիրառվող ընթացակարգերին և ոստիկանների ու իրավապահ այլ մարմինների ծառայողների պաշտոնական անձանց գործողություններին: Հարկ է նշել, որ «վնաս պատճառելուց խուսափել» արտահայտությունը ձկուն ձևակերպում է և վերաբերում է հնարավոր գործողությունների տարբեր կողմերին (օրինակ՝ կոպիտ խոսելաձևը, ֆիզիկական բռնությունը կամ հասարակական պարսավանքը): Անչափահասների գործերով արդարադատության գործընթացներին ներգրավելն ինքնին կարող է «վնաս պատճառել» անչափահասներին. «վնաս պատճառելուց խուսափել» արտահայտությունը պետք է ընդարձակ մեկնաբանություն ունենա, այսինքն այն կարող է առաջին հերթին անչափահասին նվազագույն վնաս պատճառելու, ապա և ցանկացած լրացուցիչ կամ ավելորդ ճնշումից խուսափելու իմաստ ունենալ: Դա հատկապես կարևոր է իրավապահ մարմինների հետ անչափահասի սկզբնական շփման ժամանակ, ինչը կարող է էական ազդեցություն ունենալ պետության և հասարակության նկատմամբ անչափահասի վերաբերմունքի վրա: Ցանկացած հետագա միջամտության հաջողությունը մեծապես կախված է նման սկզբնական շփումներից: Կարեկցանքը և նրբանկատ պահանջկոտությունը ևս կարևոր են նման իրավիճակներում:

11. Գործի արտադատական լուծումը

11.1. Անչափահաս իրավախախտների գործերի քննության ժամանակ հնարավորության սահմաններում պետք է ձեռնպահ մնալ ստորև՝ 14.1 կանոնում նշված իշխանության իրավասու մարմինների կողմից գործի պաշտոնական դատական քննությունից:

11.2. Ոստիկանությունը, դատախազությունը կամ անչափահասների գործեր քննող այլ մարմինները պետք է լիազորված լինեն սեփական հայեցողությամբ այդ գործերը լուծել առանց պաշտոնական դատական լուծման՝ համապատասխան իրավական համակարգում այդ նպատակով սահմանված չափանիշների, ինչպես նաև սույն կանոններում ամփոփված սկզբունքների համաձայն:

11.3. Գործի արտադատական լուծման դեպքերում այն համապատասխան համայնքային կամ այլ ծառայությունների հանձնելիս անհրաժեշտ է ստանալ անչափահասի, նրա ծնողների կամ խնամակալի համաձայնությունը՝ պայմանով, որ գործի հանձնման ցանկացած որոշում պետք է հնարավոր լինի վերանայել համապատասխան իրավասու մարմնի միջոցով՝ դիմումի առկայության դեպքում:

11.4. Անչափահասների գործերի քննության ընթացքում հայեցողական որոշումներին նպաստելու նպատակով հարկավոր է ջանքեր գործադրել համայնքային ծրագրեր

առաջարկելու ուղղությամբ, ինչպիսիք են՝ ժամանակավոր հսկողությունը կամ ուղղորդումը, տուժողին պատճառված վնասի հարթումը կամ փոխհատուցումը:

Մեկնաբանություն

Գործի արտադատական լուծումը, այդ թվում՝ քրեական վարույթը կարճելը, հաճախ նաև գործի հանձնումը համայնքային աջակցության ծառայություններին, իրավական շատ համակարգերում սովորաբար գործածվում է պաշտոնական և ոչ պաշտոնական հիմունքներով: Այդ պրակտիկան թույլ է տալիս սահմանափակել անչափահասների գործերով արդարադատության իրականացման հետագա ընթացակարգերի բացասական հետևանքները (օրինակ՝ դատվածության և պատժի հետ կապված խարանումը): Շատ դեպքերում չմիջամտելը կարող է լավագույն արդյունքը տալ: Այսպիսով՝ օպտիմալ տարբերակ կարող է հանդիսանալ գործն ի սկզբանե արտադատական կարգով լուծելը՝ առանց այն այլընտրանքային (սոցիալական) մարմիններին հանձնելու: Դա հատկապես վերաբերում է ոչ լուրջ իրավախախտումների հետ կապված գործերին, երբ ընտանիքը, դպրոցը և սոցիալական վերահսկողության ոչ պաշտոնական այլ հաստատություններն արդեն արձագանքել են դեպքին կամ պատրաստվում են ներգործության պատշաճ միջոցներ ձեռնարկել:

Ինչպես նշված է 11.2 կանոնում, գործերի արտադատական լուծումը կարող է իրականացվել ոստիկանության, դատախազության կամ այլ մարմինների, օրինակ՝ դատարանների, տրիբունալների և խորհուրդների կողմից՝ որոշման կայացման ցանկացած փուլում: Այն կարող է իրագործվել մեկ մարմնի, մի քանի կամ բոլոր մարմինների կողմից՝ ելնելով համապատասխան համակարգերում ընդունված կանոններից ու քաղաքականությունից՝ սույն կանոններին համապատասխան: Գործերի արտադատական լուծումը պարտադիր չէ, որ սահմանափակվի միայն ոչ ծանր դեպքերով՝ գործերի արտադատական լուծումը դարձնելով կարևոր միջոց:

11.3 կանոնն ընդգծում է գործի արտադատական լուծման առաջարկվող եղանակի վերաբերյալ երիտասարդ իրավախախտի (կամ նրա ծնողի կամ խնամակալի) համաձայնությունն ապահովելու կարևոր պահանջը: (Առանց նման համաձայնության գործը համայնքային ծառայությանը հանձնելը հակասում է Հարկադիր աշխատանքի վերացման վերաբերյալ կոնվենցիային): Սակայն այդ համաձայնությունը վճռորոշ չէ, քանի որ այն որոշ դեպքերում կարող է անչափահասի կողմից տրված լինել հուսահատ վիճակում: Կանոնն ընդգծում է, որ գործի արտադատական լուծման ընթացակարգի բոլոր մակարդակներում հարկավոր է նվազագույնի հասցնել հարկադրանքի ու ահաբեկման հավանականությունը: Գործերի արտադատական լուծման վերաբերյալ համաձայնություն տալիս անչափահասները չպետք է իրենց ճնշված զգան, և նրանց վրա չպետք է ճնշում գործադրվի: Այդ նպատակով կոչ է արվում դրույթներ մշակել «դիմումի հիման վրա՝ իշխանության իրավասու մարմնի կողմից» երիտասարդ իրավախախտների վերաբերյալ որոշումների նպատակահարմարությունը գնահատելու վերաբերյալ: (Այդ «իրավասու մարմինը» կարող է տարբեր լինել 14-րդ կանոնում նշվածներից):

11.4 կանոնով առաջարկվում է անչափահասների գործերով արդարադատության գործուն այլընտրանքներ ունենալ՝ գործերի համայնքային լուծման տեսքով: Հատկապես խորհուրդ են տրվում այնպիսի ծրագրերը, որոնք տուժողներին պատճառված վնասի փոխհատուցում են նախատեսում և նպատակաուղղված են ժամանակավոր հսկողության և ուղղորդման միջոցով

ապագա կոնֆլիկտներից խուսափելուն: Կախված տվյալ գործի բնույթից՝ գործի արտադատական լուծումը կարող է նպատակահարմար լինել անգամ լուրջ իրավախախտումների դեպքում (օրինակ՝ առաջին անգամ կամ հասակակիցների դրդմամբ իրավախախտումը կատարելու և այլ դեպքերում):

12. Ոստիկանության մասնագիտացումը

12.1. Իրենց պարտականությունները լավագույնս կատարելու համար ոստիկանության այն ծառայողները, ովքեր հաճախակի կամ բացառապես զբաղվում են անչափահասների հարցերով կամ ի սկզբանե ներգրավված են անչափահասների հանցավորության կանխարգելման մեջ, պետք է հատուկ հրահանգավորում և վերապատրաստում անցնեն: Խոշոր քաղաքներում այդ նպատակով անհրաժեշտ է ոստիկանության հատուկ ստորաբաժանումներ ստեղծել:

Մեկնաբանություն

12-րդ կանոնում ուշադրություն է դարձվում անչափահասների գործերով արդարադատության իրականացմանն առնչվող իրավապահ մարմինների աշխատողների մասնագիտացված վերապատրաստմանը: Քանի որ ոստիկանությունը անչափահասների գործերով արդարադատության համակարգի հետ շփման առաջին օղակն է, խիստ անհրաժեշտ է, որ նրանք իրենց գործունեությունն իրականացնեն իրազեկ ու պատշաճ ձևով:

Թեպետ ուրբանիզացիայի և հանցավորության միջև կապն անկասկած բազմակողմ է, անչափահասների հանցավորության աճը կապվում է խոշոր քաղաքների մեծացման, մասնավորապես՝ դրանց արագ և չնախատեսված աճի հետ: Ուստի ոստիկանության մասնագիտացված ստորաբաժանումներ ունենալը պարտադիր է, ընդ որում՝ ոչ միայն սույն փաստաթղթում սահմանված հատուկ սկզբունքների տեսակետից (օրինակ՝ 1.6 կանոնը), այլև անչափահասների հանցավորության կանխումը և վերահսկողությունը բարելավելու և անչափահաս իրավախախտների հետ աշխատելու առումով:

13. Մինչդատական կալանքը

13.1. Մինչդատական կալանքը պետք է կիրառվի միայն որպես ծայրահեղ միջոց և ամենակարճ ժամկետով:

13.2. Մինչդատական կալանքը հնարավորության սահմաններում պետք է փոխարինվի այլընտրանքային այնպիսի միջոցներով, ինչպիսիք են՝ խիստ հսկողությունը, ինտենսիվ խնամքը կամ ընտանիքում, դաստիարակչական հաստատությունում տեղավորելը:

13.3. Մինչդատական կալանքի տակ գտնվող անչափահասն օժտված է ՄԱԿ-ի կողմից ընդունված Բանտարկյալների նկատմամբ վերաբերմունքի նվազագույն ստանդարտ կանոններով սահմանված բոլոր իրավունքներից ու երաշխիքներից:

13.4. Մինչդատական կալանքի տակ գտնվող անչափահասները պետք է պահվեն չափահասներից անջատ կամ առանձին հիմնարկում կամ նաև չափահասների համար նախատեսված հիմնարկի հատուկ մասնաշենքում:

13.5. Կալանքի տակ գտնվելու ընթացքում անչափահասները պետք է ապահովվեն խնամքով, պաշտպանությամբ և սոցիալական, կրթական, մասնագիտական ուսուցման, հոգեբանական, բժշկական, ֆիզիկական պատրաստվածության հարցերում անհատական օժանդակությամբ,

որի կարիքը նրանք կարող են ունենալ՝ պայմանավորված իրենց տարիքով, սեռով և անհատական բնութագրով:

Մեկնաբանություն

Չի կարելի թերագնահատել «քրեական ազդեցության» վտանգավորությունը մինչդասական կալանքի տակ գտնվող անչափահասների վրա: Ուստի կարևոր է ընդգծել այլընտրանքային միջոցների անհրաժեշտությունը: 13.1 կանոնն ընդգծում է դա և խրախուսում նորարարական միջոցների մշակումը՝ մինչդասական կալանքից անչափահասների բարեկեցության շահերի բերումով խուսափելու նպատակով:

Մինչդասական կալանքի տակ գտնվող անչափահասները պետք է օգտվեն Բանտարկյալների նկատմամբ վերաբերմունքի նվազագույն ստանդարտ կանոններով, ինչպես նաև՝ Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին միջազգային դաշնագրով նախատեսված բոլոր իրավունքներից ու երաշխիքներից, հատկապես՝ 9-րդ և 10-րդ հոդվածների 2բ և 3 պարբերություններում նշվածներից:

13.4 կանոնով չի բացառվում, որ երկրները կարող են այլ՝ կանոնում նշվածներից ոչ պակաս արդյունավետ միջոցներ ձեռնարկել չափահաս իրավախախտների նկատմամբ բացասական ազդեցության դեմ:

Թվարկված են օժանդակության տարբեր տեսակները, որոնք կարող են անհրաժեշտ լինել կալանքի տակ գտնվող երիտասարդ բանտարկյալների բազմատեսակ հատուկ կարիքների (օրինակ՝ պատանիների կամ աղջիկների, թմրամոլների, հարբեցողների, հոգեկան խանգարմամբ տառապող անչափահասների, բանտարկության հետևանքով խեղվածների և այլն) վրա ուշադրություն գրավելու համար:

Կալանքի տակ գտնվող երիտասարդների գանազան ֆիզիկական և հոգեբանական առանձնահատկությունները կարող են հիմք ծառայել միջոցների դասակարգման համար, որոնց հիման վրա որոշ երիտասարդներ մինչդասական կալանքի տակ մյուսներից անջատ կպահվեն, ինչը հնարավորություն կտա խուսափել վիկտիմիզացիայից և առավել պատշաճ օժանդակություն ցուցաբերել:

Հանցավորության կանխման և իրավախախտների նկատմամբ վերաբերմունքի հարցերով ՄԱԿ-ի 6-րդ կոնգրեսը Անչափահասների գործերով արդարադատության ստանդարտների մասին իր թիվ 4 բանաձևում պարզաբանել է, որ կանոնը, ի թիվս այլ հարցերի, պետք է արտացոլի այն հիմնական սկզբունքը, որ մինչդասական կալանքը պետք է կիրառվի միայն որպես ծայրահեղ միջոց, և որ անչափահաս իրավախախտներին չի կարելի պահել այնպիսի հաստատություններում, որտեղ նրանք չափահաս բանտարկյալների կողմից կարող են բացասական ազդեցության ենթարկվել, և որ մշտապես պետք է հաշվի առնել նրանց զարգացման փուլին բնորոշ պահանջմունքները:

Երրորդ մաս. Դատավճռի կայացումը և ներգործության միջոցների ընտրությունը

14. Դատական վճիռ կայացնող իրավասու մարմինը

14.1. Եթե անչափահաս իրավախախտի գործն արտադատական կարգով չի լուծվել (11-րդ կանոնով սահմանված կարգով), ապա նրա գործով պետք է զբաղվի իրավասու մարմինը (դատարան, տրիբունալ, խորհուրդ և այլն)՝ արդար և անկողմնակալ դատաքննության սկզբունքներին համապատասխան:

14.2. Դատական քննությունը պետք է բարենպաստ լինի անչափահասի լավագույն շահերի տեսակետից և իրականացվի փոխըմբռնման մթնոլորտում, ինչն անչափահասին դատաքննությանը մասնակցելու և ազատ արտահայտվելու հնարավորություն կտա:

Մեկնաբանություն

Դժվար է տալ իրավասու մարմնի կամ անձի այնպիսի սահմանում, որը համակողմանի կրնոթագրեր դատավճիռ կայացնող իրավասու մարմինը: «Իրավասու մարմին» արտահայտությունը վերաբերում է (միանձնյա կամ մի քանի անդամ ունեցող) դատարանների կամ տրիբունալների նախագահներին, ովքեր ղեկավարում են դատարանը կամ տրիբունալը, ներառյալ՝ պրոֆեսիոնալ և հաշտարար մագիստրոսներին, ինչպես նաև՝ վարչական խորհուրդներին (օրինակ՝ շոտլանդական և սկանդինավյան համակարգերում) կամ այլ՝ կոնֆլիկտների լուծման առավել ոչ պաշտոնական, դատական բնույթի համայնքային գործակալությունները:

Անչափահաս իրավախախտների վերաբերյալ գործերի քննության ընթացքում ամեն դեպքում հարկավոր է հետևել նվազագույն ստանդարտներին, որոնք գրեթե անխտիր կիրառվում են քրեական գործով անցնող բոլոր անձանց նկատմամբ՝ այսպես ասած՝ «օրենքով սահմանված կարգով»: Օրենքով սահմանված կարգով «արդար և անկողմնակալ դատաքննություն» արտահայտությունը ներառում է այնպիսի հիմնական երաշխիքներ, ինչպիսիք են՝ անմեղության կանխավարկածը, ապացույցների ներկայացումը և ուսումնասիրությունը, ընդհանուր իրավական պաշտպանությունը, ցուցմունքներ տալուց հրաժարվելու իրավունքը, գործի քննության ժամանակ վերջին խոսքի իրավունքը, բողոքարկման իրավունքը և այլն (տես նաև 7.1 կանոնը):

15. Պաշտպանը, ծնողները և խնամակալները

15.1. Դատաքննության ողջ ընթացքում անչափահասն իրավունք ունի պաշտպանությունն իրականացնել իրավախորհրդատուի միջոցով կամ դիմել իրավական անվճար օգնության ստանալու հարցով, եթե նման օգնությունը նախատեսված է տվյալ երկրի օրենսդրությամբ:

15.2. Ծնողները կամ խնամակալն իրավունք ունեն մասնակցելու դատաքննությանը, և, անչափահասների շահերից ելնելով՝ իրավասու մարմինը կարող է պահանջել նրանց մասնակցությունը: Սակայն իրավասու մարմինը կարող է մերժել նրանց մասնակցությունը, եթե հիմքեր կան ենթադրելու, որ դա բխում է անչափահասի շահերից:

Մեկնաբանություն

15.1 կանոնում գործածվել են Բանտարկյալների նկատմամբ վերաբերմունքի նվազագույն ստանդարտ կանոնների 93-րդ կանոնի շարադրանքին նման տերմիններ: Եթե պաշտպանը և անվճար իրավական օգնությունն անհրաժեշտ են անչափահասին իրավական օգնությամբ ապահովելու համար, ապա ծնողների կամ խնամակալի մասնակցությունը, ինչպես նշված է 15.2 կանոնում, պետք է համարել որպես ընդհանուր հոգեբանական և հուզական աջակցություն անչափահասին. գործառույթ, որը պետք է կատարվի քննության ամբողջ ընթացքում:

Իրավասու մարմինների կողմից տվյալ գործով ներգործության պատշաճ միջոցի ընտրությունը կհեշտանար հատկապես անչափահասի օրինական ներկայացուցիչների (կամ, որոշ դեպքերում, մեկ այլ անձնական օգնականի, որին անչափահասը կարող է վստահել կամ

իսկապես վստահում է) հետ համագործակցությամբ: Այս դրույթն իր նշանակությունը կարող է կորցնել այն դեպքերում, եթե ծնողների կամ խնամակալի ներկայությունը բացասաբար է ազդում գործի քննության վրա, ասենք, երբ նրանք թշնամաբար են տրամադրված անչափահասի նկատմամբ, ուստի անհրաժեշտ է նրանց մասնակցությունը մերժելու հնարավորություն նախատեսել:

16. Սոցիալական հետազոտության եզրակացություն

16.1. Մանր իրավախախտումներից բացի, մնացած բոլոր դեպքերում, նախքան իրավասու մարմնի կողմից պատիժ նշանակելը ներգործության միջոց նշանակելիս անհրաժեշտ է մանրամասն ուսումնասիրել անչափահասի կենսագրությունն ու կենսապայմանները կամ իրավախախտումը կատարելու հանգամանքները՝ իրավասու մարմնի կողմից տվյալ գործով ողջամիտ վճիռ կայացնելուն նպաստելու նպատակով:

Մեկնաբանություն

Սոցիալական հետազոտության եզրակացությունները (սոցիալական զեկույցներ կամ պատժի նշանակմանը նախորդող եզրակացություններ) անփոխարինելի են անչափահասների գործերի մեծ մասի քննության ընթացքում: Իրավասու մարմինը պետք է տիրապետի անչափահասների վերաբերյալ համապատասխան տեղեկությունների, ինչպես, ասենք՝ անչափահասի սոցիալական և ընտանեկան միջավայրը, ուսումը դպրոցում, դաստիարակության պայմանները և այլն: Այդ նպատակով իրավական մի շարք համակարգեր օգտվում են դատարաններին կամ խորհուրդներին առընթեր հատուկ սոցիալական ծառայությունների կամ աշխատակիցների ծառայություններից: Այդ պարտականությունները կարող են կատարվել այլ անձնակազմի, այդ թվում՝ պրոբացիոն ծառայողների կողմից: Ուստի, տվյալ կանոնը ցույց է տալիս, թե որակյալ սոցիալական զեկույցներ տրամադրելու համար որքանով են անհրաժեշտ պատշաճ սոցիալական ծառայությունները:

17. Դատավճռի կայացման և ներգործության միջոցների ընտրության ղեկավար սկզբունքներ

17.1. Ներգործության միջոցների ընտրության ժամանակ իրավասու մարմինը պետք է առաջնորդվի հետևյալ սկզբունքներով.

ա) ձեռնարկված միջոցները միշտ պետք է համարժեք լինեն ոչ միայն իրավախախտման հանգամանքներին ու ծանրությանը, այլև անչափահասի դրությանը և պահանջմունքներին, ինչպես նաև՝ հասարակության կարիքներին,

բ) անչափահասի անձնական ազատության սահմանափակման մասին որոշումը պետք է կայացվի միայն հարցի մանրագնին քննարկումից հետո, և սահմանափակումը հնարավորության սահմաններում պետք է հասցվի նվազագույնի.

գ) անչափահաս իրավախախտին անձնական ազատությունից զրկել կարելի է միայն այն դեպքերում, երբ նա մեղավոր է ճանաչվել այլ անձի դեմ բռնությամբ զուգորդված լուրջ արարք կատարելու կամ բազմաթիվ լուրջ իրավախախտումներ կատարելու մեջ, ինչպես նաև ներգործության համապատասխան այլ միջոցի բացակայության դեպքում.

դ) անչափահասի գործի քննության ժամանակ նրա բարեկեցության հարցը պետք է որոշիչ գործոն լինի:

17.2. Անչափահասների կատարած որևէ հանցագործության համար մահապատիժ չի կարող նշանակվել:

17.3. Անչափահասները չեն կարող ենթարկվել մարմնական պատիժների:

17.4. Իրավասու մարմինը պետք է իրավունք ունենա ցանկացած ժամանակ կասեցնելու կամ կարճելու գործի քննությունը:

Մեկնաբանություն

Երիտասարդների նկատմամբ դատավճիռ կայացնելու դեկլար սկզբունքների մշակման գլխավոր դժվարությունը բխում է փիլիսոփայական բնույթի անլուծելի հակասություններից, մասնավորապես.

ա) վերականգնման և արդարացի պատժի միջև,

բ) օժանդակության և հակազդեցության ու պատժի միջև,

գ) այս կամ այն գործի բացառիկ հանգամանքներից բխող հակազդեցության և հասարակության պաշտպանության ընդհանուր նկատառումներից բխող հակազդեցության միջև,

դ) ընդհանուր զսպման և անհատին որոշ իրավունքներից զրկելու միջև:

Այս մոտեցումների միջև հակասությունն անչափահասների նկատմամբ առավել պարզորոշ է դրսևորվում, քան չափահասների: Անչափահասների գործերին բնորոշ պատճառների և հետևանքների բազմազանության պատճառով այդ այլընտրանքները բարդ փոխազդեցության մեջ են հայտնվում:

Անչափահասների գործերով արդարադատության իրականացման նվազագույն ստանդարտ կանոնները չի հավակնում ինչ-ինչ մոտեցումներ պարտադրել, այլ, ավելի շուտ, փորձում է պարզել միջազգայնորեն ընդունված սկզբունքներին առավել համապատասխանող միջոցը: Ուստի, 17.1 կանոնում, մասնավորապես՝ ա) և դ) ենթակետերում շարադրված հիմնական դրույթները գլխավորապես պետք է ընդունել որպես գործնական ուղենիշներ, որոնք կծառայեն որպես ընդհանուր մեկնակետ. համապատասխան մարմինների կողմից դրանք ընդունվելու դեպքում (տես նաև 5-րդ կանոնը) դրանք էապես կնպաստեն անչափահաս իրավախախտների հիմնարար իրավունքների պաշտպանությանը, հատկապես՝ անձնական զարգացման և կրթության մասով:

17.1 կանոնի բ) ենթակետում նշվում է, որ բացառապես պատժիչ բնույթի մոտեցումը նպատակահարմար չէ: Եթե չափահասների դեպքում կամ անչափահասների կողմից լուրջ իրավախախտումներ կատարելու պարագայում նման պատիժները կարող են ինչ-որ չափով հիմնավորվել, ապա անչափահասների գործերում երիտասարդի բարեկեցության և ապագայի ապահովումը պետք է գերակայի նման միտումների համեմատ:

ՄԱԿ-ի 6-րդ կոնգրեսի 8-րդ բանաձևին համապատասխան, 17.1 կանոնի բ) ենթակետով խրախուսվում է փակ հաստատությունում տեղավորելու այլընտրանքների առավելագույն կիրառումը՝ նկատի առնելով երիտասարդության հատուկ պահանջումները բավարարելու անհրաժեշտությունը: Ուստի, պետք է լիովին օգտագործել այլընտրանքային միջոցների բոլոր տարատեսակները և նոր այլընտրանքներ մշակել՝ հաշվի առնելով հասարակական անվտանգության պահանջները: Առավելագույնս պետք է գործի դրվի պրոբացիայի

համակարգը՝ պատիժը պայմանական չկիրառելու, պայմանական պատիժների, հսկողության հանձնելու և ներգործության այլ միջոցների օգնությամբ:

17.1 կանոնի գ) ենթակետը համապատասխանում է 6-րդ կոնգրեսի 4-րդ բանաձևի ղեկավար սկզբունքներից մեկին և ուղղված է նրան, որպեսզի անչափահասները բանտարկվեն միայն այն դեպքերում, երբ հասարակական անվտանգությունը պահպանելու համապատասխան այլ միջոց չկա:

17.2 կանոնի՝ մահապատժի արգելման մասին դրույթը համապատասխանում է Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին միջազգային դաշնագրի 6-րդ հոդվածի 5-րդ պարբերությանը:

Մարմնական պատժի արգելման մասին դրույթը համապատասխանում է Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին միջազգային դաշնագրի 7-րդ հոդվածին, Խոշտանգումներից ու դաժան, անմարդկային կամ արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքից կամ պատժից բոլոր անձանց պաշտպանելու մասին կոնվենցիային և Երեխայի իրավունքների մասին կոնվենցիայի նախագծին:

Ցանկացած ժամանակ դատաքնությունը կարճելու կամ կասեցնելու իրավունքը (17.4 կանոն) անչափահաս իրավախախտների նկատմամբ վերաբերմունքը չափահասների նկատմամբ վերաբերմունքից տարբերակող հատկանիշ է: Իրավասու մարմինը կարող է ցանկացած պահի տեղեկանալ այնպիսի հանգամանքների մասին, որոնց հիման վրա գործի լիակատար կարճումը կարող է լավագույն որոշումը լինել:

18. Ներգործության զանազան միջոցառումներ

18.1. Իրավասու մարմինն իր տրամադրության տակ պետք է ներգործության միջոցների լայն ընտրություն ունենա, ինչը կարող է ձկունություն հաղորդել փակ հաստատություններում տեղավորելուց հնարավորինս խուսափելու հարցում: Այդ միջոցներից են (դրանց մի մասը կարող է համակցվել).

ա) խնամքը, կողմնորոշումը և հսկողությունը,

բ) պրոբացիան,

գ) համայնքի ծառայության մասին որոշումը,

դ) դրամական տույժերը, փոխհատուցումը և վնասի հարթումը,

ե) միջանկյալ և այլ միջոցառումների մասին որոշումը,

զ) խմբային խորհրդատվության և նման այլ միջոցառումների մասնակցելու մասին որոշումը,

է) խնամատարության, այս կամ այն համայնքում կամ կրթական հաստատությունում տեղավորելու մասին որոշումը,

ը) համապատասխան այլ որոշումներ:

18.2. Որևէ անչափահասի չի կարելի մասամբ կամ լրիվ վերցնել ծնողների հսկողությունից, եթե նրա գործի հանգամանքներից ելնելով՝ դա անհրաժեշտ չէ:

Մեկնաբանություն

18.1 կանոնում փորձ է արվում թվարկել ներգործության մի քանի կարևոր միջոցներ և պատժատեսակներ, որոնք հաջողությամբ կիրառվում են զանազան իրավական համակարգերում: Ընդհանրապես, դրանք հեռանկարային են և արժանի են կիրառման ու հետագա զարգացման: Այդ կանոնում անձնակազմի վերաբերյալ պահանջներ չեն թվարկվում՝ որոշ տարածաշրջաններում համապատասխան անձնակազմի հնարավոր պակասի պատճառով. այդ տարածաշրջաններում կարելի է առավել փոքրաթիվ անձնակազմ պահանջող միջոցառումներ մշակել ու կիրառել:

18.1 կանոնում նշված օրինակները, ներգործության այլընտրանքային միջոցների արդյունավետ իրականացման և դրանց հետ կապված բողոքների գործում, ամեն ինչից զատ, ընդհանուր առմամբ հիմնվում են համայնքի վրա: Վերադաստիարակմանը համայնքների ներգրավումն ավանդական միջոց է, որը շատ ասպեկտներ է ներառում: Այդ կապակցությամբ հարկավոր է խրախուսել համապատասխան մարմինների կողմից համայնքային ծառայությունների տրամադրումը:

18.2 կանոնում ընդգծվում է ընտանիքի կարևոր դերը, որը Տնտեսական, սոցիալական և մշակութային իրավունքների մասին միջազգային դաշնագրի 10.1 հոդվածի համաձայն՝ համարվում է «հասարակության բնական և հիմնական բջիջը»:

Ընտանիքի ներսում ծնողները ոչ միայն իրավունք ունեն, այլև պարտավոր են ապահովել իրենց երեխաների խնամքն ու հսկողությունը: 18.2 կանոնի համաձայն՝ ծնողներից երեխաներին բաժանելը համարվում է ծայրահեղ միջոց: Դրան կարելի է դիմել միայն այն դեպքերում, երբ գործի փաստերը հիմնավորում են այդ լուրջ քայլը (օրինակ՝ երեխաների նկատմամբ չարաշահումները):

19. Փակ հիմնարկներում տեղավորելու հնարավորինս հազվադեպ կիրառումը

19.1. Անչափահասին որևէ հիմնարկում տեղավորելը միշտ պետք է որպես ծայրահեղ միջոց կիրառվի՝ անհրաժեշտ նվազագույն ժամկետով:

Մեկնաբանություն

Առաջադեմ քրեագիտությունը հանդես է գալիս հիմնարկներում պահելու հետ չկապված միջոցների կիրառման օգտին: Հաստատված է, որ հիմնարկներում տեղավորելու միջոցով ձեռք բերված արդյունքները, լավագույն դեպքում, աննշան են՝ այդ միջոցները չկիրառելու հետևանքների համեմատությամբ:

Անհատի համար անբարենպաստ բազմաթիվ հետևանքները, որ անխուսափելի են ուղղիչ հիմնարկներում պահելու ցանկացած ձևի պայմաններում, չեն կարող հակակշռվել ուղղիչ գործունեությամբ: Այս պնդումը հատկապես տեղին է անչափահասների պարագայում, ովքեր բացասական ազդեցության առումով խոցելի են: Բացի այդ, ոչ միայն ազատագրվման, այլև հասարակությունից մեկուսացնելու հետ կապված բացասական հետևանքներն են անչափահասների վրա ազդում ավելի, քան չափահասների դեպքում, քանի որ այդ ժամանակ անչափահասները գտնվում են զարգացման սկզբնական փուլում:

19-րդ կանոնի նպատակը փակ հիմնարկներում պահելը երկու կողմից սահմանափակելն է. քանակական («որպես ծայրահեղ միջոց») և ժամանակային («նվազագույն ժամկետով»): 19-րդ կանոնում արտացոլված է ՄԱԿ-ի 6-րդ կոնգրեսի բանաձևի դեկավար սկզբունքներից մեկը. անչափահաս իրավախախտը կարող է բանտարկվել միայն այն դեպքերում, երբ

համապատասխան այլ միջոցները բացակայում են: Այդ պատճառով, տվյալ կանոնով կոչ է արվում, որպեսզի անչափահասին փակ հաստատությունում տեղավորելու դեպքում նրա ազատությունը սահմանափակվի անհրաժեշտ նվազագույն ժամկետով, իրականացվի անչափահասին պահելու հատուկ հնարավորությունների առկայության պայմաններում՝ հաշվի առնելով իրավախախտների, իրավախախտման և հիմնարկների զանազան տեսակները: Փաստորեն, «փակ» հիմնարկների փոխարեն նախապատվությունը պետք է տրվի «բաց» հիմնարկներին: Ավելին, բոլոր հիմնարկները պետք է լինեն ոչ թե բանտային, այլ ուղղիչ կամ ուսուցողական բնույթի:

20. Անհարկի ձգձգումների բացառումը

20.1. Ցանկացած գործ սկզբից նեթ պետք է արագ ընթացք ստանա՝ առանց անհարկի ձգձգումների:

Մեկնաբանություն

Անչափահասների գործերով պաշտոնական ընթացակարգերի արագ իրականացումն առաջնահերթ խնդիր է: Հակառակ դեպքում կարող է վտանգվել ամեն դրականը, ինչ կարելի է ակնկալել գործի քննության և վճռի կայացման ընթացքում: Անչափահասի համար ժամանակի ընթացքում գնալով ավելի դժվար, երբեմն՝ անհնար կլինի տրամաբանորեն և հոգեբանորեն գործի քննությունը և վճռի կայացումը կապակցել կատարված իրավախախտմանը:

21. Անձնական գործերը

21.1. Անչափահաս իրավախախտների անձնական գործերը պետք է խիստ գաղտնի պահվեն և չփոխանցվեն երրորդ անձի: Այդ նյութերից օգտվելու իրավունք ունեցող անձանց շրջանակը պետք է սահմանափակվի տվյալ գործի քննությամբ անմիջապես զբաղվող կամ համապատասխան լիազորություններ ունեցող այլ անձանցով:

21.2. Անչափահաս իրավախախտների գործերի նյութերը չպետք է օգտագործվեն չափահաս իրավախախտների վերաբերյալ այն գործերով, որոնցում ներգրավված է նույն իրավախախտը:

Մեկնաբանություն

Այս կանոնով փորձ է արվում հավասարակշռություն հաստատել անձնական գործերի կամ դրանցում առկա նյութերի կապակցությամբ միմյանց հակասող շահերի միջև, հատկապես՝ ուստիկանության, դատախազության և այլ մարմինների՝ իրենց կողմից վերահսկողությունը կատարելագործելու շահագրգռվածության և անչափահաս իրավախախտի շահերի միջև (տես նաև 8-րդ կանոնը): «Համապատասխան լիազորություններ ունեցող այլ անձինք» արտահայտությունը, ի թիվս այլ անձանց, որպես կանոն վերաբերում է նաև հետազոտողներին:

22. Պրոֆեսիոնալիզմի և վերապատրաստման անհրաժեշտությունը

22.1. Անչափահասների գործերով զբաղվող ողջ անձնակազմին անհրաժեշտ մասնագիտական գիտելիքներ փոխանցելու և պահպանելու համար հարկավոր է կազմակերպել պրոֆեսիոնալ ուսուցում, աշխատանքին գույրնթաց ուսուցում, վերապատրաստման դասընթացներ և կրթության համապատասխան այլ տեսակներ:

22.2. Անչափահասների գործերով արդարադատության մարմինների անձնակազմը պետք է ձևավորել՝ հաշվի առնելով անչափահասների գործերով արդարադատության համակարգին առնչվող անչափահասների բազմազանությունը: Անհրաժեշտ է ջանքեր ներդնել անչափահասների գործերով զբաղվող արդարադատության մարմիններում կանանց և ազգային փոքրամասնությունների պատշաճ ներկայացվածությունն ապահովելու համար:

Մեկնաբանություն

Անչափահասների վերաբերյալ որոշում կայացնելու իրավասություն ունեցող մարմինները կարող են կազմված լինել ամենատարբեր մասնագիտության տեր անձանցից (մագիստրոսներ՝ Մեծ Բրիտանիայի և Հյուսիսային Իռլանդիայի Միացյալ Թագավորությունում և հանրային իրավունքի համակարգի հետևորդ տարածաշրջաններում, իրավագիտական կրթություն ունեցող դատավորներ՝ հռոմեական իրավունքի հետևորդ երկրներում և դրանց ազդեցության ներքո գտնվող տարածաշրջաններում, այլ երկրներում՝ ընտրովի կամ նշանակված անձինք՝ սիրողական մակարդակի իրավաբաններ կամ իրավագետներ, համայնքային խորհուրդների անդամներ և այլն): Բոլոր նրանցից պահանջվում է նվազագույն ուսուցում անցնել իրավունքի, սոցիոլոգիայի, հոգեբանության, քրեաբանության և վարքաբանության ասպարեզներում: Այդ պահանջն ունի նույնքան կարևոր նշանակություն, որքան կազմակերպական մասնագիտացումը և իրավասու մարմնի անկախությունը:

Իրատեսական չէր լինի սոցիալական աշխատողներից և պրոբացիոն համակարգի պաշտոնյաներից, որպես անչափահաս իրավախախտների հետ կապված որևէ պարտականություն ստանձնելու նախապայման՝ պրոֆեսիոնալ մասնագիտացում պահանջել: Այդ պատճառով միակ որակավորումը, որ կարող է պահանջվել՝ աշխատանքին զուգահեռ հրահանգավորումն է:

Պրոֆեսիոնալ որակավորումն անչափահասների գործերով անաչառ և արդյունավետ արդարադատություն իրականացնելու անհրաժեշտ տարրերից է: Դրա համար անհրաժեշտ է բարելավել անձնակազմի ընտրությունը, առաջխաղացումը և մասնագիտական ուսուցումը, անձնակազմին ապահովել անհրաժեշտ պայմաններով, որոնք թույլ կտան հավուր պատշաճի կատարել իրենց պարտականությունները:

Անչափահասների գործերով արդարադատություն իրականացնելիս անկողմնակալությունն ապահովելու համար հարկավոր է խուսափել քաղաքական, սոցիալական, սեռական, ռասայական, կրոնական, մշակութային կամ այլ բնույթի խտրականությունից՝ անչափահասների գործերով արդարադատության հարցերով զբաղվող անձնակազմի ընտրության, նշանակման և առաջխաղացման գործում: Սա բխում է 6-րդ կոնգրեսի հանձնարարականից: Ավելին, 6-րդ կոնգրեսն անդամ երկրներին կոչ է անում քրեական արդարադատության համակարգում կին աշխատողների նկատմամբ ապահովել արդարացի և իրավահավասար վերաբերմունք և հանձնարարում է հատուկ միջոցներ ձեռնարկել՝ անչափահասների գործերով արդարադատության համակարգում կին աշխատողների ընտրությանը, ուսուցմանը, առաջխաղացմանն աջակցելու համար:

Չորրորդ մաս. Փակ հաստատություններում պահելու հետ չկապված միջոցներ

23. Որոշման արդյունավետ կատարումը

23.1. Անհրաժեշտ է համապատասխան դրույթներ նախատեսել 14.1 կանոնում նշված իրավասու մարմնի որոշումն այդ մարմնի կողմից կամ մեկ այլ մարմնի միջոցով իրագործելու մասին՝ էլնելով հանգամանքներից:

23.2. Այդ դրույթներով իրավասու մարմնին պետք է ժամանակ առ ժամանակ ըստ անհրաժեշտության որոշումները վերանայելու իրավասություն վերապահվի՝ պայմանով, որ պահպանվեն կանոններում ամփոփված սկզբունքները:

Մեկնաբանություն

Անչափահասների գործով որոշումը, առավել քան չափահասների պարագայում, նպատակ ունի երկարատև ներգործություն ունենալ անչափահասի կյանքի վրա: Ուստի կարևոր է, որպեսզի իրավասու մարմինը կամ որևէ անկախ մարմին (պայմանական ազատման հարցերի հանձնաժողով, պրոբացիոն ծառայություն, երիտասարդության սոցիալական ապահովության հիմնարկներ կամ այլ), որը կարգով հավասար է տվյալ որոշումը կայացնող իրավասու մարմնին, պետք է մոնիթորինգի ենթարկի որոշման իրականացումը: Այդ նպատակով մի քանի երկրներում հիմնված է պատժի կատարումը վերահսկող դատավորի (*juge de L' execution des peines*) պաշտոնը:

Իրավասու այդ մարմնի կազմը, լիազորություններն ու գործառույթները պետք է ճկուն լինեն. 23-րդ կանոնում տրված է դրանց ընդհանուր նկարագրությունը՝ լայն ճանաչում ապահովելու նպատակով:

24. Անհրաժեշտ օժանդակության տրամադրումը

24.1. Պետք է ջանք գործադրել դատավարության բոլոր փուլերում անչափահասներին կացարան գտնելու, կրթություն ստանալու, մասնագիտական ուսուցում ստանալու, աշխատանքի տեղավորվելու և նման այլ հարցերում անհրաժեշտ օգնություն տրամադրելու ուղղությամբ, ինչը գործնական օգուտ կբերի վերականգնման գործընթացին:

Մեկնաբանություն

Անչափահասների բարեկեցությանն աջակցելն առաջնային նշանակություն ունի: Այդ առումով 24-րդ կանոնում ընդգծված է անչափահասների վերականգնման ողջ ընթացքում անչափահասների շահերի ապահովման համար անհրաժեշտ պայմաններ ստեղծելու, ծառայություններ և անհրաժեշտ այլ օժանդակություն տրամադրելու կարևորությունը:

25. Կամավորների և համայնքային այլ ծառայությունների մոբիլիզացիան

25.1. Պետք է կոչ անել կամավորներին, կամավորական կազմակերպություններին, տեղական հաստատություններին և համայնքային այլ ուժերին, որպեսզի նրանք իրենց շոշափելի ավանդը ներդնեն համայնքի և, հնարավորության սահմաններում ընտանիքի ներսում անչափահասների վերականգնման գործում:

Մեկնաբանություն

Այս կանոնն արտացոլում է անչափահաս իրավախախտների հետ տարվող ողջ աշխատանքի վերականգնողական ուղղվածության անհրաժեշտությունը: Իրավասու մարմինների հրահանգներն արդյունավետ կատարելու համար բացառիկ կարևոր նշանակություն ունի համայնքների հետ համագործակցությունը: Մասնավորապես, կամավորները և կամավորական գործունեությունը չափազանց արժեքավոր ծառայություններ են մատուցում,

սակայն ներկայումս նրանց հնարավորություններն ամբողջությամբ չեն օգտագործվում: Որոշ դեպքերում զգալի օգնություն կարող են ցուցաբերել նախկին իրավախախտները (այդ թվում՝ նախկին թմրամոլները):

25-րդ կանոնը կառուցված է 1.1-1.6 կանոններում շարադրված սկզբունքների հիման վրա՝ հետևելով նաև Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին միջազգային դաշնագրի համապատասխան կանոններին:

Հինգերորդ մաս. Իրավախախտների հետ աշխատանքը փակ հիմնարկներում

26. Փակ հիմնարկներում իրավախախտների հետ աշխատանքի նպատակները

26.1. Փակ հիմնարկներում պահվող անչափահասների վերապատրաստման և նրանց հետ տարվող աշխատանքի նպատակը խնամք, պաշտպանություն, կրթություն և մասնագիտական ուսուցում ապահովելն է՝ հանրօգուտ և արդյունավետ դեր ստանձնելու հարցում նրանց օգնելու համար:

26.2. Փակ հիմնարկներում պահվող անչափահասները պետք է ապահովվեն իրենց տարիքին, սեռին, անձին համապատասխանող և լիարժեք զարգացման համար անհրաժեշտ խնամքով, պաշտպանությամբ և աջակցությամբ՝ սոցիալական, հոգեբանական, բժշկական, ֆիզիկական, կրթական և մասնագիտական ուսուցման հարցերում:

26.3. Ուղղիչ հիմնարկներում անչափահասները պետք է պահվեն մեծահասակներից անջատ՝ առանձին հիմնարկում կամ չափահասների համար նախատեսված հիմնարկի առանձին մասնաշենքում:

26.4. Փակ հիմնարկներում պահվող իրավախախտ աղջիկները պետք է հատուկ ուշադրության արժանանան՝ հաշվի առնելով նրանց անձնական կարիքներն ու խնդիրները: Նրանք պետք է ապահովվեն նույնպիսի խնամքով, օգնությամբ, պրոֆեսիոնալ պատրաստությամբ, ինչպիսին տրամադրվում է արական սեռի երիտասարդ իրավախախտներին: Նրանց նկատմամբ պետք է արդարացի վերաբերմունք դրսևորվի:

26.5. Փակ հիմնարկներում պահվող անչափահասների բարեկեցության շահերից ելնելով՝ ծնողները կամ խնամակալները պետք է նրանց այցելելու իրավունք ունենան:

26.6. Անհրաժեշտ է խթանել միջգերատեսչական ու միջուլորտային համագործակցությունը փակ հիմնարկներում պահվող անչափահասներին համապատասխան հանրակրթությամբ կամ, հնարավորության դեպքում՝ մասնագիտական ուսուցմամբ ապահովելու հարցերում՝ որպեսզի հիմնարկը լքելիս նրանց կրթությունը թերի չլինի:

Մեկնաբանություն

Փակ հիմնարկներում պահվող իրավախախտների նկատմամբ վերաբերմունքի՝ 26.1 և 26.2 կանոններում ձևակերպված նպատակները պետք է ընդունելի լինեն ցանկացած համակարգի և մշակույթի համար: Այդքանով հանդերձ, ամենուրեք չէ, որ դրանք կիրառվում են, և այդ կապակցությամբ շատ անելիքներ կան:

Փակ հիմնարկներում պահվող թմրամոլ, բռնության հակումներ ունեցող, հոգեկան հիվանդ երիտասարդների համար հատկապես կարևոր նշանակություն ունի բժշկական և հոգեբանական օգնությունը:

Ինչպես սահմանված է 26.3 կանոնում, անչափահասների նկատմամբ չափահաս իրավախախտների բացասական ազդեցությունից խուսափելը և փակ հիմնարկում անչափահասների բարեկեցության ապահովումը համահունչ է Վեցերորդ համագումարի թիվ 4 բանաձևում գետեղված հիմնական կանոններից մեկին: Այդ կանոնը որևէ կերպ չի խանգարում, որպեսզի երկրները չափահաս իրավախախտների բացասական ազդեցության դեմ ձեռնարկեն այլ միջոցներ ևս, որոնք առնվազն նույնքան արդյունավետ կլինեն, որքան այդ կանոնում նշվածները (տես նաև 13.4 կանոնը):

Ինչպես նշվել է 6-րդ համագումարում, 26.4 կանոնով արձանագրվում է այն փաստը, որ իրավախախտ կանանց ավելի քիչ ուշադրություն է դարձվում, քան տղամարդկանց: Մասնավորապես, 6-րդ կոնգրեսի 9-րդ բանաձևով կոչ է արվում քրեական արդարադատության իրականացման յուրաքանչյուր փուլում արդարացի վերաբերմունք ցուցաբերել կին իրավախախտների նկատմամբ, իսկ բանտարկության ընթացքում առանձնակի ուշադրություն դարձնել նրանց հատուկ խնդիրներին ու պահանջմունքներին: Ավելին, այս կանոնը պետք է քննարկվի նաև այնպիսի փաստաթղթերի լույսի ներքո, ինչպիսիք են՝ 6-րդ կոնգրեսի կարակասյան հռչակագիրը (որով, մասնավորապես, կոչ է արվում համահավասար մոտեցում ցուցաբերել քրեական արդարադատության իրականացման ընթացքում), Կանանց հանդեպ խտրականության վերացման մասին հռչակագիրը և Կանանց հանդեպ խտրականության բոլոր ձևերի վերացման մասին կոնվենցիան:

Բանտարկյալներին այցելելու իրավունքը (26.5 կանոն) բխում է 7.1, 10.1, 15.2 և 18.2 կանոնների դրույթներից: Միջգերատեսչական և միջուլորտային համագործակցությունը (26.6 կանոն) հատկապես կարևոր նշանակություն ունի փակ հիմնարկներում անչափահասների նկատմամբ վերաբերմունքի և վերապատրաստումների որակն ընդհանուր առմամբ բարձրացնելու առումով:

27. ՄԱԿ-ի կողմից ընդունված Բանտարկյալների նկատմամբ վերաբերմունքի նվազագույն ստանդարտ կանոնների կիրառումը

27.1. Բանտարկյալների նկատմամբ վերաբերմունքի նվազագույն ստանդարտ կանոնները և համապատասխան հանձնարարականները հնարավոր բոլոր դեպքերում պետք է կիրառվեն փակ հիմնարկներում պահվող անչափահաս իրավախախտների, ներառյալ՝ նախքան դատավճռի կայացումը կալանքի տակ գտնվողների նկատմամբ:

27.2. Անհրաժեշտ է ջանքեր գործադրել Բանտարկյալների նկատմամբ վերաբերմունքի նվազագույն ստանդարտ կանոններում շարադրված համապատասխան սկզբունքներն իրականացնելու ուղղությամբ՝ անչափահասների՝ տարիքով, սեռով և անձնական բնութագրով պայմանավորված բազմազան կարիքներն առավելագույնս բավարարելու նպատակով:

Մեկնաբանություն

Բանտարկյալների նկատմամբ վերաբերմունքի նվազագույն ստանդարտ կանոնները ՄԱԿ-ի կողմից հռչակված նման առաջին փաստաթղթերից է: Ընդունված է կարծել, որ դրանց ազդեցությունը զգալի է ողջ աշխարհում: Թեև որոշ երկրներում դրանց կիրառումը մինչ օրս ցանկության, այլ ոչ փաստացի իրականացման մակարդակի վրա է, այնուամենայնիվ, այդ

կանոնների կիրառումը շարունակում է ուղղիչ հիմնարկների արդարացի և մարդասիրական կառավարման կարևոր գործոններից մեկը հանդիսանալ:

Բանտարկյալների նկատմամբ վերաբերմունքի նվազագույն ստանդարտ կանոններում շարադրված են հիմնարկներում անչափահաս իրավախախտների պաշտպանությանն առնչվող մի շարք հիմնական միջոցներ (կացարանները, շինությունների կառուցվածքը, անկողնային պարագաները, հագուստը, դիմումների և բողոքների քննարկումը, արտաքին աշխարհի հետ կապը, սնունդը, բուժապասարկումը, կրոնական ծեսերը, տարիքային բաշխումը, անձնակազմը, աշխատանքը և այլն), ինչպես նաև դրույթներ տույժերի, կարգապահության, վտանգավոր իրավախախտներին զսպելու վերաբերյալ: Նպատակահարմար չէր լինի փոփոխություններ կատարել այդ նվազագույն ստանդարտ կանոններում՝ ելնելով Անչափահասների նկատմամբ արդարադատության իրականացման նվազագույն ստանդարտ կանոններով անչափահաս իրավախախտների համար նախատեսված հիմնարկների համար սահմանված առանձին բնութագրիչներից:

27-րդ կանոնում շարադրված են հաստատություններում գտնվող անչափահասների (27.1 կանոն), ինչպես նաև՝ նրանց տարիքից, սեռից և անձնական բնութագրից բխող զանազան կարիքների հետ կապված (27.2 կանոն) անհրաժեշտ պահանջները: Հետևաբար, այդ կանոնի նպատակներն ու բովանդակությունը փոխկապակցված են Բանտարկյալների նկատմամբ վերաբերմունքի նվազագույն ստանդարտ կանոնների համապատասխան դրույթներին:

28. Պայմանական ազատման հաճախակի կիրառումը

28.1. Հիմնարկից պայմանական ազատումը համապատասխան մարմնի կողմից պետք է կիրառվի հնարավորին լայնորեն և հնարավորին վաղ փուլում:

28.2. Համապատասխան մարմինը պետք է օժանդակություն ցուցաբերի հիմնարկից պայմանական ազատված անչափահասներին և վերահսկողություն իրականացնի նրանց նկատմամբ. համայնքները ևս պետք է լիովին աջակցեն նրանց:

Մեկնաբանություն

Պայմանական ազատման որոշում կայացնելու իրավունքով կարող է օժտվել 14.1 կանոնում նշված իրավասու մարմինը կամ մեկ այլ մարմին: Այստեղ նպատակահարմար է «իրավասու» բառի փոխարեն գործածել «համապատասխան» բառը:

Եթե հանգամանքները թույլ են տալիս, պետք է նախապատվությունը տալ պայմանական ազատմանը՝ պատժի ժամկետը լրիվ կրելու փոխարեն: Վերականգնման բավարար ընթացքի մասին վկայող ցուցանիշների առկայության դեպքում պայմանական կարող են ազատվել անգամ այն իրավախախտները, ովքեր հիմնարկ ընդունվելիս վտանգավոր են համարվել:

Ինչպես և պրոբացիայի դեպքում, ազատման այդ եղանակը կարող է պայմանավորված լինել համապատասխան մարմինների կողմից որոշակի ժամկետով սահմանված պայմանների կատարմամբ, օրինակ՝ իրավախախտի «լավ վարքագծի», համայնքային ծրագրերին մասնակցության, ուղղիչ տներում տեղավորվելու և այլ դեպքերում:

Իրավախախտին հաստատությունից պայմանական ազատելու դեպքում անհրաժեշտ է նախատեսել օգնություն և վերահսկողություն պրոբացիոն կամ այլ ծառայողի կողմից (հատկապես այն երկրներում, ուր պրոբացիոն համակարգ դեռևս առկա չէ), ինչպես նաև՝ խրախուսել համայնքային աջակցությունը:

29. Կիսափակ հիմնարկներ

29.1. Պետք է ջանքեր գործադրել կիսափակ հիմնարկներ ունենալու ուղղությամբ, ինչպիսիք են՝ ուղղիչ և դաստիարակչական տները, ցերեկային ուսումնական կենտրոնները և համանման այլ միջոցները, որոնք կարող են նպաստել հասարակության մեջ անչափահասների պատշաճ ինտեգրմանը:

Մեկնաբանություն

Չպետք է թերագնահատել հիմնարկից ազատվելուց հետո խնամքի կարևորությունը: Այս կանոնում հատուկ նշվում է կիսափակ հիմնարկների ցանց ստեղծելու անհրաժեշտությունը:

Այս կանոնով ևս ընդգծվում է հասարակություն վերադարձող երիտասարդ իրավախախտների զանազան կարիքներին համապատասխանող տարբեր հիմնարկների և ծառայությունների ստեղծման, ինչպես նաև ուղղորդում և համակարգված աջակցություն ապահովելու անհրաժեշտությունը՝ որպես հասարակական կյանքում նրանց վերաինտեգրման կարևոր միջոց:

Վեցերորդ մաս. Հետազոտություն, պլանավորում, քաղաքականության մշակում և գնահատում

30. Հետազոտությունը՝ որպես պլանավորման, քաղաքականության մշակման և գնահատման հիմք

30.1. Պետք է ջանքեր գործադրել անհրաժեշտ հետազոտություններ կազմակերպելու և դրանք խթանելու ուղղությամբ, որը կդրվի պլանավորման և քաղաքականության մշակման հիմքում:

30.2. Պետք է ջանքեր գործադրել անչափահասների հանցավորության միտումների, հիմնախնդիրների և պատճառների, ինչպես նաև՝ ազատությունից զրկված անչափահասների տարբեր հատուկ կարիքները պարբերաբար ուսումնասիրելու և գնահատելու ուղղությամբ:

30.3. Պետք է ջանքեր գործադրել անչափահասների գործերով արդարադատության համակարգում գնահատողական հետազոտությունների կանոնավոր մեխանիզմ ստեղծելու, պատշաճ գնահատման, կառավարման հետագա կատարելագործման և բարեփոխման համար անհրաժեշտ տվյալներ ու տեղեկություններ հավաքելու և վերլուծելու ուղղությամբ:

30.4. Անչափահասների գործերով արդարադատության իրականացման ընթացքում ծառայությունների մատուցումը պետք է պլանավորել և իրականացնել որպես ներպետական զարգացման միջոցառումների բաղկացուցիչ մաս:

Մեկնաբանություն

Անչափահասների գործերով արդարադատության հիմնավոր քաղաքականության հիմք ձևավորելու համար հետազոտությունների կիրառումն ընդունվում է որպես պրակտիկայի ու գիտական ձեռքբերումների համապատասխանությունն ապահովելու կարևոր մեխանիզմ՝ ի շահ անչափահասների գործերով արդարադատության շարունակական զարգացման և կատարելագործման: Անչափահասների գործերով արդարադատության ասպարեզում հետազոտությունների ու քաղաքականության փոխադարձ կապը հատկապես կարևոր նշանակություն ունի: Երիտասարդների կյանքում տեղի ունեցող և անչափահասների հանցավորության ձևերի ու միտումների կայծակնային և հաճախ՝ կտրուկ

փոփոխությունները, անչափահասների հանցավորությանը հասարակության և արդարադատության համակարգի արձագանքներն արագորեն կորցնում են արդիականությունն ու նպատակահարմարությունը:

Այդ առումով 30-րդ կանոնը ստանդարտներ է սահմանում հետազոտությունները քաղաքականության մշակման և անչափահասների գործերով արդարադատության իրականացման գործընթացում ներդնելու համար: Այդ կանոնով հատուկ ուշադրություն է հրավիրվում առկա ծրագրերի և միջոցառումների պարբերական վերանայման, ինչպես նաև՝ զարգացման համընդհանուր նպատակների համատեքստում պլանավորման անհրաժեշտության վրա:

Անչափահասների կարիքների, նրանց շրջանում հանցավորության խնդիրների ու միտումների մշտական գնահատումը համապատասխան քաղաքականության մշակման և պատշաճ միջամտությունների մեթոդները կատարելագործելու նախապայման է թե՛ պաշտոնական, և թե՛ ոչ պաշտոնական մակարդակներում: Այս առումով պատասխանատու գերատեսչությունները պետք է աջակցեն անկախ անձանց և մարմինների կողմից իրականացվող հետազոտություններին: Օգտակար կլինեք ստանալ և հաշվի առնել անչափահասների, ընդ որում՝ ոչ միայն համակարգի հետ առնչություն ունեցողների տեսակետները:

Պլանավորման ընթացքում, մասնավորապես, պետք է կարևորել անհրաժեշտ ծառայությունների մատուցման առավել արդյունավետ ու արդարացի համակարգի ստեղծումը: Այդ նպատակով պետք է կատարել անչափահասների բազմազան հատուկ կարիքների և խնդիրների համալիր ու կանոնավոր վերլուծություն և վերհանել գերակայությունները: Այդ կապակցությամբ անհրաժեշտ է նաև համակարգել առկա ներուժը, այդ թվում՝ այլընտրանքները և համայնքային աջակցությունը, ինչը կօգնի առկա ծրագրերի կատարման ու մոնիթորինգի ընթացակարգ սահմանել: